

Sloboda izbora nasuprot slobodi djelovanja

Davor Rodin

**Kriza demokracije i demokratski
deficit bit će prevladani onda kada
se uoči razlika između slobodnog
izbora i slobode djelovanja**

Moja teza glasi: deficite i krizu demokracije generirala je neoliberalna dekonstrukcija kapitala kao tržišno posredovanoga socijalnog sustava. Kapital je socijalni sustav koji tržišno integrira tri socijalne klase: klasu zemljoposjednika, klasu poduzetničke buržoazije i proletarijat. Pripadnici tih klasa neposredno su interesno homogenizirani u tri građanske političke stranke: konzervativce, liberale i laburiste.

U 20. stoljeću te su se neposredne interesne strukture dekomponirale te je nastalo masovno društvo ili društvo masa. Bell to novo društvo naziva *gomilom usamljenika*. Heidegger novu socijalnu danost označuje izrazom *MAN*. Društvo je skupina pojedinaca svedenih na *radnu snagu bez svojstava* (Musil). Interesi tih anonimnih pojedinaca više nisu neposredno transparentni nego im se ideološki ili utopijski implementiraju (Mannheim). To doba obilježavaju ideološki i propagandno homogenizirani pokreti komunizam i fašizam. Nakon dva svjetska rata i raspada fašističkih i komunističkih diktatura neoliberalizam pokušava taj naslijeđeni kaos izazvan krizama kapitalne reprodukcije razriješiti restitucijom pluralističke demokracije i dekonstrukcijom kapitala kao žarišta svih dosadašnjih kriza. Unatoč tim neoliberalnim nastojanjima, danas raspravljamo o deficitima posttotalitarne demokracije. O čemu je riječ?

Suvremeni građanin nije više ni neposredno klasno svjestan pojedinac ni ideološki obmanut član stranke. Pojedinac se mora prilagoditi medijski proizvedenoj virtualnoj stvarnosti koja mu se plasira u obliku projekata koji su stupili na mjesto tržišne integracije različitih imovinskih svojstava građana, kao i na mjesto totalitarnih ideologija. Projekti integriraju u proizvodne

sklopove ne samo različite oblike vlasništva nego i različite kompetencije, napose onu inovativnu koja razara klasične konfekcijske stereotipove. Suvremeni građani ne djeluju više na ozbiljenju propagandno implantiranih ideoloških "vizija" nego se prilagođavaju projektima koje im nude *mediji* i nepolitičke i nedemokratske naddržavne institucije: NATO, EU, UN, MMF i dr.¹

U nepreglednom moru ponuđenih političkih opcija među kojima građanin može slobodno birati, suvremeni je čovjek izgubio izvornu slobodu djelovanja

U tim se uvjetima kulturnohistorijski i politički pluralizam, kao obilježje liberalne demokracije, našao u krizi. Pokazalo se da sloboda nije samo slobodan izbor s menija gotovih političkih programa, nego i mogućnost *izlaska* iz takva, unaprijed konstruirana, menija, što pokazuje primjer talijanskog komedijanta Beppe Grilla.² Kriza demokracije i demokratski deficit bit će prevladani onda kada se uoči razlika između slobodnog izbora i slobode djelovanja. Kada se to dogodi, demokracija će izaći iz postojeće krize odlučivanja o unaprijed danim rješenjima, kao što će se revidirati i postojeći postupak uključivanja i isključivanja građana i tema iz demokratske procedure. Ako se demokracija odredi kao *medij* (vizualizacija odsutne volje građana), bit će moguće drukčije objasniti karakter suvremene krize liberalne demokracije i omogućiti njezin *reentry*.

Okolina u kojoj djeluje suvremena demokracija kao medij jest asimetrična kohabitacija kapitalističke i neoliberalne ekonomske prakse. Pod utjecajem te kompleksne okoline mijenja se i demokracija. Odredi li se demokracija kao medij, onda ona kao slobodno kolektivno djelovanje prodire kroz različito dizajnirane institucije svijeta života i vizibilizira stvarna raspoloženja građana koja su prikrivena različitim oblicima virtualne stvarnosti. U nepreglednom moru ponuđenih političkih opcija među kojima građanin može slobodno birati, suvremeni je čovjek izgubio izvornu slobodu djelovanja. Povratak slobodnom djelovanju izvući će nezastarivu demokraciju iz sivila slobodnog izbora među ponuđenima predkonstruiranim opcijama i time odškrinuti vrata izlasku iz postojeće krize. Suvremeni deficit demokracije ili demokratski deficit jest slobodom izbora ugušena sloboda djelovanja. Slobodno djelovanje ustavno je definirano institutom građanskog neposluha, a sve što prelazi to ustavno ograničenje slobodnog djelovanja jest kriminal. Postoje brojni oblici suvremene demokracije: liberalna, kršćanska, socijalistička, narodna, samoupravna. Tim pridjevima pripisujemo demokraciji nešto što ona nije, naime neuvjetovano slobodno

djelovanje i odlučivanje. Navedeni oblici demokracije ne ispituju podudaraju li se njihovi programi s društvenom stvarnošću; oni se autistično provjeravaju na vlastitim programima. Partije kažnjavaju one koji krše partijske programe i statute, dakle one koji djeluju slobodno. Suvremene demokratske stranke ne propituju društvenu stvarnost nego je unaprijed programiraju. Članstvo se mora prilagoditi partijskom programu, takozvanim vizijama, to jest umjetnoj stvarnosti, i ne propituju je li program suodređen enigmom zbiljske stvarnosti.

Stare su ideologije bile uputstva za djelovanje. Današnji partijski programi traže od članstva prilagodbu ponuđenom meniju. Članstvo mu se prilagođava a da ne zna što se iza njega krije, naime put k vlasti partijske vrhuške, a kasnije i vlast te vrhuške u državi. Demokratski izabranu vlast nije moguće demokratski kontrolirati jer su vlast i demokracija nesumjerljive djelatnosti.

Svojim glasovima građani neizravno djeluju na konstituiranje vlasti na koju kasnije imaju minoran utjecaj, jer se demokracija prema vlasti odnosi neizravno. Suvremena višestranačka demokracija prikriva svojim programima i društvenu stvarnost i vlastite intencije. Ipak, načelo izvornosti nuka građane da djeluju inovativno, naime tako da prioritet daju onome što nije propisano ni ustavnim ni statutarnim menijem. Time građani očituju neposluh prema statutaru i ustavno propisanim oblicima djelovanja. Oblici suvremenoga građanskog neposluha nagovještaju da su građani uvidjeli da se državna i stranačka politika služi njima umjesto da se oni služe politikom. Riječju, vlast se služi građanima, a ne građani vlašću. Taj *quid pro quo* uspijeva zato što se između društvene stvarnosti i stvarnosti stranačkih i državnih elita i institucija vlasti nalazi *interface* koji slobodno djelovanje kanalizira u slobodan izbor s menija unaprijed programiranoga, dakle ograničenoga slobodnog djelovanja.

Bilješke

- 1 S. Wolin razlikuje aktivistički ideologiziran njemački nacionalsocijalizam od američkog fašizma koji pasivizira i depolitizira građane.
- 2 Slobodno djelovanje predstavlja izlaz iz klišea slobodnog izbora među različitim programima isluženih stranačkih elita. To više nije kriza nego nagovještaj izlaska iz krize postojeće liberalne demokracije. Talijanski glumac Beppe Grillo nije ni fašist ni populist. On ne zahtijeva ukidanje demokratskih institucija; on je protiv proceduralnih prepreka odlučivanju u njima. Načelu *lege artis* on suprotstavlja *inovaciju zakona*. Građani se danas ne razlikuju ni prema svojim ideologijama ni prema svojoj imovini, nego prema svojim kompetencijama. Znanstvenici danas ne traže da budu konzultirani nego da odlučuju na područjima svojih kompetencija. ■